

Tradicionari de Mallorca

TRADICIONARI #10

Les festes d'estiu (II)

Consell de
Mallorca

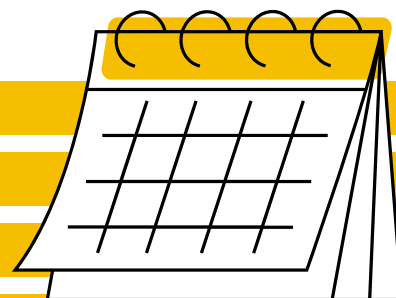

Fundació Mallorca
Literària

Aqueixa xeixa granada
bon pa blanc vos donarà,
la vostra taula honrarà
les festes d'anomenada.

Quan ho celebrem?

1 D'AGOST	Sant Feliu
2 D'AGOST	Mare de Déu dels Àngels
5 D'AGOST	Mare de Déu de les Neus
6 D'AGOST	Sant Salvador
8 D'AGOST	Sant Domingo
10 D'AGOST	Sant Llorenç
15 D'AGOST	L'Assumpció
16 D'AGOST	Sant Roc
20 D'AGOST	Sant Bernat
24 D'AGOST	Sant Bartomeu
28 D'AGOST	Sant Agustí
29 D'AGOST	Sant Joan Degollat

Què celebrem?

ORÍGENS DE LA FESTA

“(Agost) [Festes populars] El mes d'agost és el mes de les festes populars on, en temps primer, una de les coses més interessants era prendre aigo-amb-neu. A aquesta consuetut fa referències una cançó que diu: ‘De juliol duran neu/ pel qui tindrà sa boca agre./ Que arribarà a estar de magre/ qui fa feina sense paga./ En Bernat dins ca'n Mateu!’ Lluçmajor. Això vol dir que, pel juliol, ja hi havia festes populars. Festes populars a la Patrona de Pollença, la M. de D. dels Àngels. Per aquestes festes a Pollença fan el simulacre de moros i cristians en recordança de la victòria que els pollencins (naturalment!) obtingueren contra els pirates moros.”

Jo t'estim, però m'ho call,
i s'amor més me revé;
me'n pren com lo formiguer
que crema davall davall.

Mes de 31 dies, vuitè de l'any segons el nostre calendari (gregorià) i sisè del primitiu calendari romà anomenat Sextilis. A causa d'una aplicació incorrecta de la intercalació de l'any de traspàs en el Calendari Julià, l'emperador August hagué de decretar que durant dotze anys no hi hagués cap any de traspàs. Per aquesta raó el Senat de Roma decidí canviar el nom de Sextilis pel d'Augustus, en honor del primer emperador. També van decidir que el mes d'Augustus tingués els mateixos dies que el de Julius i li van afegir un dia que van treure al mes de Februarius que el van deixar en 28 dies.

El mes d'agost correspon a la durada del moment en què l'estel Sírius, anomenat popularment el Ca, surt i es pon a la mateixa hora que el Sol, fenomen que comprèn des de la darrereria de juliol fins al final de l'agost. D'aquí l'apellatiu de canícula aplicat a aquest període, es creu que és el ca que encomana la calor sufocant propi d'aquest període ja que ell és el qui regeix el cel per trobar-se al costat del Sol, al qual mana i governa. El nom de ca aplicat a Sírius era comú i per aquest motiu el terme canícula és comú a les llengües romàniques.

A Mallorca es creu que si plou per la lluna d'agost en plourà nou de carrera, i si plou per la lluna nova i per la vella, assegura la pluja per tot l'any. La lluna vella es té per dolenta per animals i plantes i d'aquí tenim el costum de fer formiguers, netejar els corrals de paràsits i matar insectes en lluna vella.

“(Agost) [Formiguers] Hi ha formiguers que suen quan cremen a poc a poc acubat, verda o la terra humida. Per allà on surt el fum, els formiguers que suen banyats. ‘Aquest formiguer suara’, deien d’un formiguer molt tapat i amb un feix anima de llenya no ben seca. Per allà, on passà la bavor (1) de la llenya verdosa se banya la terra del formiguer. ‘No l’acubis tant, no li tiris tanta terra perquè s’acubarà o s’apagarà’. Cremaven a vegades com a tabat. No els poden carregar de més, perquè no cremen bé, s’ofeguen. Hi ha l’expressió ‘carregar formiguers’. Si hi posen molta llenya, els poden carregar, més o posar-los més terra damunt, aterrossar-los més. Se feien en haver acabat de batre i fins que plovi, per devers St. Francesc. ‘Se diuen formiguers de aquells munts que fan les formigues, a la vorera del niu’, segons l’explicació d’un pagès. Quan ha fet les primeres aigües, pel setembre, que la terra és blana, llavors les formigues comencen a buidar el seu niu i fan ‘formiguers’ que arriben a tres o quatre pams de fondo. Si hi ha una formiga morta o pelleroles de gra o palletes dins els nius, ho traven defora. No hi volen brutor. Com les abelles dins el buc. Empraven tota casta de llenya pels formiguers. Les sarments són molt bones pels formiguers. Com que no tenien fulla, hi havien de posar herba o unes quantes branques de pi verd o de mata verda, perquè les sarments nues no deixasen escolar-se, colar, passar la terra triga (trita). (1) Me digueren ‘bubor’ no ‘bavor’”

“(Agost) [Formiguers] Formiguers. Cremadissos: cremar malesa amb unes quantes senalles de terra. Calaven, donaven, pegaven foc (1) als formiguers l’horabaixa, que no fes vent, perquè ho feia cremar massa aviat en no esser que la llenya fos verda. ‘L’horabaixa el vent fa reverència al sol’ (se mor) (2) Antes de donar-los foc les atupaven una mica per cloure forats i hi tiraven algunes senalles de terra i millor si la terra tenia rostoll o fullaca. També les donaven maça en cremar si exhalaven en excés. Si se feien forat, hi afegien terrossos o terra. Damunt el formiguer a la punta no hi posaven terra i la bavor sortia per la punta com pel fúnebre. L’endemà encara cremaven n’hi havia, i calia afegir-los terra. Llavors deien ‘ha cremat bé’ la terra està ben bescuitada. Pels ametlers és lo propi, és lo que els prova més. Fa les arrels netes dels ametlers amb els lleixiu. Mata també les males llavors amb els lleixius que fa. Allà on hi ha hagut un formiguer s’hi fa/ cria un boldró o sigui que el sembrat té més poder, va més blau, és més gruitat i més alt. ‘El bessó del formiguer’ era lo cremat que sol esser vermellenc. ‘Sa barbada’ ‘Ves a llevar sa barbada’ (el sobrant, la barba, lo inútil) llevar lo que no estava cremat i la llenya que havia quedat al voltant sense consumir-se. ‘Sa carangola’ era la terra o ‘crestai’ que alçaven per assentar-hi el formiguer

i 'aterrossar-lo'/ carregar-lo. Aterrossar es formiguer és dur terrossos als formiguers. 'Fogó d'es formiguer' aquell forat del formiguer per donar-li foc. També li diuen 'sa boca'. Si la terra està femada, el formiguer crema la llecor la llecor de femada de la terra i els pagesos que, en aquest cas, el formiguer no convé. Els formiguers eren redons quasi sempre. Però a vegades, eren quadrats o llarguers sobretot si la llenya eren sarments que són males de compondre en redó. [Llucmajor. Informació recollida a Llucmajor] Virgili diu que convé 'al camp estèril/ donar greixor de la femta llecorosa/ i escampar per les lletres espletades/ núvols pàl·lids de cendra'. Geòrgiques. Llibre primer, 11 (trad. Mn. Riber). 'També sovint aprofità als estèrils/ camps calar foc i amb espetec de flames/ cremar el lleu rostoll:/ ades çosia/ que del foc prengui el camp forces ocultes/ i pàbul llecorós:/ adés tot vici del camp sia recuit per la flamada/ o que en transpiri la humanitat inútil;/ o sia ço que l'escalfor afluixa/ els espiralls ocults i areanes vies/ per a on munta a l'ull del brull la saba; / o l'endureig i tanca les clivelles,/ per tal que la roïna ni la calda/ potent del ràpid sol no la recremin'. Ibid. ib. Això de Virgili no està enfora dels formiguers. -'L'amo En Toni, de què anau/ a de fems o de formiguers?/ -Es pregunta de grossers,/ ho veis i ho demanau?' Maria de la Salut. Tenien esment en posar al formiguer unes quantes branques amb fullaca verda damunt la llenya seca i que no hi tirassen terra triga, perquè la terra triga molina, passa, i ofega el formiguer. 'No tritiris terra triga perquè el formiguer molina i s'aufega'. Empraven els 'rampins' (Sant Joan) o 'sa rampaina' (Llucmajor) per aplegar rostoll i posar-ho al formiguers. Noms vius a Mallorca. Es carregar i sobretot escampar formiguers es feina de bísties. Es formiguers costen molt i duen feina. I la pols que fan en carregarlos i escampar-los molesta. Llucmajor. (1) Pegaven foc a una soca de figuera de moro seca o amb un bocins de motxa feta vencisos vells que, en bufar-hi, ja feia flamada. Era una metxa. Deixaven anar una olor acre de terra cremada que tanmateix era agradable. Era allò com una litúrgia, rústica, uns encens a la Terra Mare. (2) Expressió recollida a Santanyí."

L'agost és el temps de les tempestes de llamps i trons. A Mallorca les tempestes les congrien ses bubotes, els fantasmes; nom que també serveix per definir els núvols gruixats. En aquest sentit, cal assenyalar que segons el Diccionari Alcover Moll, bubota, en la acceptió que significa persona amb mal aspecte, és traduït en castellà com a espantanublados, que significa segons el DLE, persona vestida amb hàbit llarg que demanava almoïna de porta en porta i que feia creure que tenia poders sobre els niguls. Per altra banda, segons Amades, els espantanúvols i els esbarriabromes, eren persones moltes vegades amb sou públic que eren contractades per tal de fer aturar les pedregades i desfer els malefics dels bruixots congriadors de tempestes, la seva màgia era tan més eficaç com més gros fos el moix negre que posseïen.

La creença popular creu que el llorer, el pi, el pollancre, l'alzina, el xiprer i l'olivera esquiven els llamps. D'aquí ve el costum a Mallorca de penjar el ram d'olivera beneït pel Diumenge de Rams als balcons o finestres de les cases.

També el mes d'agost és el mes de l'aigua. Segons la tradició clàssica en aquest mes es va desencadenar el diluvi universal, i es dedicaven cultes a les seves víctimes amb cerimònies relacionades amb l'aigua. A Grècia es celebraven festes dedicades a la recerca d'aigua, les hidrofòries. La gent acudia amb gerros d'aigua al temple d'Iu, en el qual hi havia un avenc per on els sacerdots tiraven l'aigua, avenc que segons la tradició era per on s'havien escolat les darreres aigües del diluvi. Un culte semblant s'havia celebrat en diferents altres indrets amb forats i pous naturals on es creia que havien vessat les aigües del diluvi universal.

A Mallorca, a mitjans agost es feia sa festa de ses mesurades. Es tractava d'una festa de caire familiar en què es mesurava el blat, productes de les messes, per partir-se'l entre el propietari i l'amic. Té un caire de festa d'enamorats, en la que hi solien assistir les parelles promeses. El ritual consistia en omplir una mesura del caramull que s'aixecava enmig de l'era, la rasaven amb la raseta o boix, i un cridava: «Una va!», i l'abocaven a un altre part de l'era. Cada mesura era cantada pels mesuradors fins arribar a 10. Per cada deu mesures es feia una osca damunt d'una caramuixa per tal de dur el compte de les mesurades. Quan s'arribava a les cent, el mesurador llançava el boix tan lluny com podia i cedia el lloc a l'altre. De tots els mesuradors que hi participaven guanyava aquell qui havia llançat el boix més enfora. La mesura que feia cent no es rasava sinó que es feia amb caramull. En acabar es llançaven els capells enlaire, es berenava i es feia un ball per concloure la festa.

També és l'esplet de les figues i la seva collita revestia força importància. La jota anomenada d'es figueral es solia ballar una vegada s'acabava la feina de collir figues. Segons Amades a Alaró era un costum amb molta importància. A Pollença ballaven la Bolengera. També eren comuns els balls des sequers que es feien en els assecadors de fruites. El conreu de figues era eminentment femení, no tenia massa importància perquè era considerat una menja de pobres i de bestiar, sobretot de porcs. Es collien amb ganxo i es posaven dins els paners; després s'estenien les encanyissades per fer els sequers de figues. No els podia tocar l'ombra i sobretot no es podien banyar si plovia. També es podien assecar al forn i per aquest motiu moltes casetes de figueral, malgrat ser petites, tenien forn i soll pels porcs.

“(Agost) [Figes flors] A Binisalem, és allà on sequen les figues millors. Se dediquen sobretot a les bordissots blanques i en fan acops. A sa Colònia d'Artà, a Randa i a Algaida també fan unes figues seques molt bones. A sa Colònia de Sant Pere (Artà) tenen molta anomenada les figues de cristià per menjar verdes. La llàstima és que a Binisalem, per exemple, usin d'engany amb l'encaixonar figues. Un sostre o dos damunt de bones i lo demés rutlons i porqueria. Les figues ben administrades, acops bordissots blancs, mostosos, llueus, fluixos, com el call de la mà, són una menja divina. D'agenollat se poden menjar. Aposta a Binisalem, han desacreditat el producte. Els pagesos no solien treure mai figues a la taula ni verdes ni seques. Les valoraven baix. Només en treien als matancers dins un plat blanc en desxuiar el porc. Llavors també era de litúrgia beure amb les figues un glop d'aiguardent dins una botella amb una acopada al coll. Sant Joan.”

ELS ELEMENTS DE LES FESTES D'ESTIU

Jo me vaig llogar a mesades
a devers es Puig de Reig.
Amb so menjar ho feien lleig;
me'n daven clares vegades.

Les neofestes

“(Agost) [Ariany] Ariany. Festa del poble a la ‘Mare de Déu d'Atocha’. [Patrona de Madrid, la va dur al poble el Marqués d'Ariany, Cotoner de Can Verí, Ciutat] El darrer diumenge d'agost. Rodelles, xeremies, corregudes an ‘Es Camps d'Ariany’, ball de pagés a sa plaça. Palo ensabonat amb un gall o un conill. Hi pujaven diferents vegades. Primer, als corrals hi havia moltes figueres de moro. Els corrals eren grans. Engrandint-se el poble, han desaparegut els corrals grans i també les figueres de moro.”

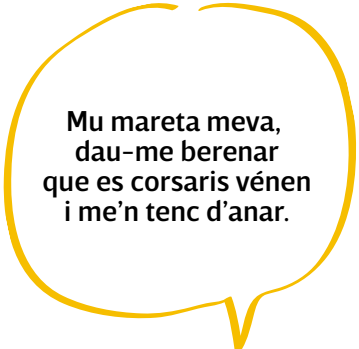
Al llarg dels darrers anys han sorgit arreu de Mallorca diverses iniciatives festives i populars de gran interès. Són actes que han estat ideats no des de les institucions sinó des de col·lectius i associacions de cada un dels pobles. Aquest tret és el que fa que esdevinguin actes vertaderament populars i que, mitjançant l'enginy i la imaginació del seus organitzadors, any rere any augmentin el nombre de participants i assistents de fora poble que hi acudeixen. Són actes festius que es duen a terme dintre de la programació tradicional de cada una de les festes patronals, però amb un marcat caràcter independent, en el sentit que normalment són autogestionats, cerquen la dimensió participativa de la festa, s'allunyen del caràcter religiós originari, prenen elements tradicionals però els hi donen la volta per tal d'adaptar-los al caràcter ociós de la societat del segle XXI.

Algunes d'aquestes festes, com el Cosso de Felanitx, Sa Revolta de Vilafranca o el Much de Sineu, ja tenen prou recorregut i popularitat com per poder-ne parlar amb certa perspectiva històrica fins el punt de no poder imaginar-nos un estiu sense elles i gosàriem considerar-les ja com a elements tradicionals. Altres, com per exemple Ses clovelles de Petra, l'Embala't de Sencelles o la Correguda en roba interior de Bunyola, no es queden enrere i segueixen un camí ascendent quant a participació. Finalment hi ha les més recents, com el Xinfonfest de Campos o la batalla de Canamunt i Canavall organitzada pel col·lectiu Orgull llonguet de Ciutat, que tot i ser iniciatives novelles han sorgit amb prou força i sobretot amb una declaració d'intencions ben definida: revitalitzar i gaudir de la festa des d'un caire participatiu, d'organització col·lectiva, d'ús festiu de l'espai urbà com a context d'interacció social i amb una codificació escènica (el ritu) que permet que el moment de llibertat festiu no desemboqui en disgregació i permeti l'alliberament de tensions col·lectives i afavoreixi la solidaritat interna del grup. En definitiva, el seu arrelament en pocs anys, hem de tenir en compte que la penya del Coso fou creada l'any 1984, és degut a què no es tracten de festes empaltades artificiosament, sinó que neixen i creixen des de les comunitats formades pels homo ludens que necessiten del joc i de la festa per enfrontar-se a l'angoixa de l'existència i per reconèixer-se en la identitat col·lectiva.

Com ho celebren?

1 d'agost, Sant Feliu

“(1 d'agost) [Sant Feliu] Bon passetjar fa d'estiu/per un jove qui te jocs/ Noltros venim de dos llocs/ dels àngels i Sant Feliu. A Llubí, per Sant Feliu que és avui, hi ha fira. Entre altres coses hi havia siurells. Festes populars com totes.”

Mu mareta meva,
dau-me berenar
que es corsaris vénen
i me'n tenc d'anar.

És el patró de Llubí, i s'hi celebren les festes patronals on hi destaquen les corregudes amb bísties i les corregudes de joies a la finca de S'hort de Son Fiol. Sant Feliu havia gaudit de molta veneració, tant era així que els reis d'Aragó van declarar-lo dia de treva i, per tant, si hi havia guerra era interrompuda aquest dia. És advocat dels qui viuen sense treballar.

La festa de Llubí fou instaurada per Bernat Ribera, antic abat de Sant Feliu de Guíxols i acompanyant del comte d'Empúries durant la conquesta del rei En Jaume. En el repartiment li correspongueren les terres que integren el terme de la vila de Llubí i anomenà com a patró el mateix sant del monestir català.

A Menorca, les cabanelles són els tres primers dies d'agost i creuen que marquen la climatologia que farà durant l'any.

Segons el calendari bíblic, avui va tenir lloc el fratricidi comès per Caïm al seu germà Abel. D'aquest fet esdevé la creença de què els qui neixen aquest dia són perversos i de mals instints.

2 d'agost, Mare de Déu dels Àngels

“(2 d'agost) [Mare de Déu dels Àngels] A Llucmajor feien molta festa per la Mare de Déu dels Àngels. Mercat de pomes al carrer dels Àngels. Els enamorats en compraven una dotzena d'enfilades a les seves estimades. Mercat de siurells i porcelleta a la plaça de St Bonaventura. El vestit bo les altilotes lluchmajoreres el treien pels àngels. Voltant l'església de St Bonaventura, hi havia a la fatxada principal i lateral baules (encara n'hi ha algunes) per fer una envelada. La gent entrava per un portal i sortia per l'altre i anaven rodant per guanyar el jubileu. Els dissabte venien els amos de les possessions i el dia de la festa els missatges per guanyar el jubileu.”

La Mare de Déu dels Àngels és la patrona de Pollença, festes durant les quals té lloc una de les escenificacions més importants del calendari festiu: el simulacre dels moros i cristians que rememora un episodi històric del poble.

El 31 de maig de 1550, dia conegut com “el dia de la desgràcia”, el famós corsari turc, Dragut, desembarcà a la badia de Caló amb 1500 moros, disposats a saquejar i incendiar tota la vila de Pollença. Enfront aquest atac sorgí la figura heroica de Joan Mas, qui sortí al carrer, alertà a tota la població del perill i es llançà a un combat ferotge contra els pirates.

Turgut Reis, més conegut com a Dragut, va néixer prop de Bodrum, a la costa d'Anatòlia, a principis del segle XVI. Va ser, després del seu protector Jeireddin Barba-rossa, el més temut dels corsaris otomans i va lluitar en nombroses batalles contra els vaixells cristians del Mediterrani, fins al punt que Carles V encomanà a l'almirall Andrea Doria acabar amb Dragut. No obstant, fou un nebot de l'almirall, Gianetti Doria, qui va aconseguir capturar-lo i el corsari fou enviat a galeres com a esclau. Després de quatre anys, el seu protector Barba-rossa va pagar un rescat de 30.000 ducats i Dragut fou alliberat.

La mort del seu protector l'any 1546 va impulsar la carrera de Dragut, qui es va posar al front d'una flota de 24 bergantins amb la que va amenaçar Nàpols i va conquistar diverses posicions de Calàbria. L'any 1550 va prendre Mahdia i una part de Tunísia i va iniciar una campanya de saqueig per les costes del Mediterrani occidental, és quan es recorden els saquejos de Cullera, al País Valencià, o l'atac de Pollença. El setembre de 1550 l'almirall Andrea Doria i Bailiff Claude de la Sengle aconseguiren forçar la retirada de Dragut cap a zones més orientals del Mediterrani. La flota de Dragut va fugir cap a l'illa de Djerba, on la flota de Doria els esperava. Dragut va aconseguir escapar dels cristians arrossegant els 20 vaixells, prèviament engreixats, per terra, per tal de travessar l'illa i retirar-se cap a Istanbul.

Els posteriors objectius de Dragut al llarg dels anys foren Malta, Gozo, Trípoli, Calàbria, Elba, Còrsega... Va morir l'any 1565 durant l'atac a l'illa de Malta a causa d'un impacte de canó, així i tot la plaça fou guanyada pels otomans. La seva ciutat natal fou anomenada Turgutreis en el seu honor.

L'any 1860, va sorgir la iniciativa, a Pollença, de fer un simulacre d'aquesta batalla, una recreació històrica d'uns fets que encara romanien en la memòria col·lectiva. L'historiador pollencí Pere Sales ha descobert recentment un document inèdit de Ramon Picó i Campanar en el que descriu el simulacre en la seva primera etapa, abans de desaparèixer durant dues dècades per raons econòmiques.

La recuperació de la festa es dué a terme l'any 1882 de la mà d'Antoni Cerdà, Miquel Costa i Llobera i Mateu Rotger, entre d'altres. Amb l'anàlisi d'aquest document es coneix les semblances i diferències entre el simulacre que es realitzava fa més de 150 anys i el que es celebra actualment. Una de les diferències que criden més l'atenció és la d'inexistència del perdonatge de Dragut. Es tractava d'un simulacre més ritualitzat que l'actual, amb presència d'armes de foc i la figura d'un pirotècnic que proveïa de pólvora. També s'ha pogut conèixer que ja en el segle XIX la festa comptava amb nombrosos públic vingut d'arreu de Mallorca.

El simulacre té lloc el dia 2 d'agost, dia de la Patrona, a l'horabaixa després de la processó amb la imatge de la Mare de Déu. Els cristians van vestits amb camisa i calçons de brinet blancs, simbolitzant la roba de dormir i van armats amb forques, pals i remos depenent si són de la vila o del moll. Joan Mas porta una espasa i l'escut de Pollença. Els moros van vestits de corsaris musulmans i la cara pintada. El moment més esperat del simulacre és quan les campanes toquen Via Fora i Joan Mas surt per combatre cos a cos amb Dragut per en acabar proferir el crit a viva veu de: "Mare de Déu dels Àngels assistiu-mos. Pollencins, alçau-vos, que els pirates ja són aquí".

Cal destacar també elements de gran importància en el conjunt de les festes de la Mare de Déu dels Àngels de Pollença, com són la interpretació de L'alborada i la dansa dels cossiers. Els cossiers de Pollença es recuperaren l'any 1981 després de no ballar des dels voltants de l'any 1910. Representen quatre balls: l'Oferta, l'Entrega de rams, La cadena i Saludar la dama. Són dotze cossiers i la dama, i no van acompanyats de dimoni.

"(2 d'agost) [Mare de Déu dels Àngels] Siurells. Per la festa dels àngels hi ha, a Lluçmajor, mercat descuiurells. Són figuretes de terra cuita, blanques amb tocs de color, figures d'un art infantil que tenen frescor del 'dessin' i de la color, plenes d'humor. Els siurells són una de les més interessants manifestacions d'art a la illa. El pintor Picasso i Ramón Gomez de la Serna estimaven molt aquestes figures que són d'origen primitiva. Dins la història de l'art el Senyor Ràfols, ha dedicades dues pàgines a aquesta mena de ceràmica popular que ell considera una reminiscència de l'art 'cretois-micénique' són les joguines dels infants i donen l'atmòsfera de la festa. Alguns siurells, de traçat humorístic, i a voltes grotesc, s'assemblen a objectes d'art mexicà. Aquestes figures, quasi prehistòriques, tenen l'encís de tot allò que és simple i d'estar preparat sense tècnica. Formats d'argila i cuits al forn, aquests siurells d'aspecte modern, són acolorits tocats de punts blaus, verds, rojos i vermells qui contrasten amb el blanc de calç on són estat submergits immergits, sotmesos amb el bany de calç. Hi ha les formes més estranyes. Un dimoni, una motocicleta, un futbolista, un bou. El ca, 'l'anne', el cavalls se troben sovint entre els siurells, estilitzats com les darreres 'dessins' de Picasso. Aquestes figures representen la riquesa folklòrica de Mallorca, sota un aspecte primitiu i pueril. [De 'Balears'. Traducció d'una nota en francès

publicada dia 10 d'agost, pág. 9ª, 1952]. Allò que dona nom als siurells és l'embocadura que tots tenen per xiular. Hi ha gerretes amb siurell. Posant-hi aigua, el siurell imita vagament el refilar dels aucells. Patia posar aigua dins un depòsit on hi havia unes trompes petites. Se tocaven a Matines, per a Nadal. A Lluçmajor, lo típic pels àngels eren les pomes, els siurells i el gelat (1) Encara fan molta festa a Petra i Sóller. Me pareix que a Artà passetjaven un bou de cartró ple de coets pels àngels. Un vell de Lluçmajor me diu que amb 'sos siurells i calèsses' (els calèsses eren més grossos que no els siurells) movien una gran xalabardia i que all era gastar 'es dobbers superflus' (sic) (No sap llegir ni escriure i té més de 80 anys) Cap cançó qui anomeni 'siurells' fora aquesta: 'Madona de Gomareta,/ ¿no hauríem vist En Siurell?/ Ningú ha perdut més que ell/ qui ha deixada sa pell/ aspilada a un revell/ a dins s'aigo de Sa Pleta' Lluçmajor. La Mare de Déu dels àngels es la Patrona de S'Arenal. Lluçmajor. (1) Millor 'aigua-amb-neu', com deia la gent de llavors."

5 d'agost, Mare de Déu de les Neus

És festa a Bunyola, on es conserva una imatge de la Mare de Déu del segle XV, la qual a causa de la blancor de la seva pell començà a ser anomenada Santa Maria de les Neus. Es celebra el primer cap de setmana d'agost.

És també patrona d'Eivissa, on la seva catedral rendeix culte a la Verge de les Neus, festivitat propera al 8 d'agost, data de la conquesta de l'illa per part dels catalans. La celebració de Santa Maria es popularitzà molt durant el segle XIII per tradicions marianes a les que el rei En Jaume era proper. Les festes patronals d'Eivissa són anomenades "Festes de la terra". I en referència a les Pitiüses cal assenyalar la tradició i el manteniment encara ara de l'antiquíssim costum d'anar a ballar a pous i fonts al llarg de l'estiu.

"(Agost) [Balls de pagès] Balls de pagès. Vid 5 set II o ball de llis. A darreries del segle passat, a Mallorca, ballaven per tot. No era una professió. Era un divertiment. I la gent hi prenia part, més que fer d'espectadors. Ballaven per les festes de poble, pels darrers dies, al sequer, damunt les eres, el vespre de les matances, en acabar de collir oliva (o mentres durava la feia), les ametles, en acabar de vermar i les reunions o festes familiars. Llavors, ja a darreries de segle se començà a perdre la costum i ja només se ballava pels pobles rurals, per les possessions i festes patronals. Ara els balls, objecte de professionalisme, de fet, són pura arqueologia, espectacle, cosa de museu. Balladors i balladores se difressen amb indumentària típica, cosa ben morta i arcaica per això no és viure el ball i el folklore sinó donar-lo com una cosa externa, vistosa, pintoresca per entretenir."

6 d'agost, Sant Salvador

"(6 d'agost) [Artà, festes de Sant Salvador] A Artà, Festa de Sant Salvador. Coses d'Artà. Com Déu va porgar el món, va tirar es baleis a Artà i per això hi ha tantes roques. Artà. S'oli d'Artà, sap i taca. Artà. Ets ases d'Artà, en veure es bast, ja suen. A Artà, per les festes de Sant Salvador, de molt antic, solia anar a prendre aigo-amb-neu (com per tot). Hi feia el dia de la festa major que és avui, me pareix. Hi ha una cançó que sembla una estrofa despresada d'uns goigs antics: 'Cantem amb gran alegria/ el poder de vostra mà,/ Oh dolça Verge Maria/ de Sant Salvador d'Artà'. Artà. Per aquesta festa d'Artà, s'acostuma fer moltes ensaimades grosses, ben grosses. Les fan en casa, en minero de tres o quatre (segons la gent, supòs) i en anar-hi els parents i coneguts a donar-los les bones festes, els ho fan tastar. També en fan per a Nadal i Sant Antoni Abad. Els dies que precedeixen a aquestes festes principals, els forners fan fornades d'ensaimades en la nit i tot. Molta de gent no se colga vetllant les ensaimades per por de que tovin massa i tornin agres. Artà. Amb motiu d'aquestes festes, vénen molts d'artanencs que viuen fora del poble. A les cases hi sol haver netejada general i emblanquinen. A l'ofici d'avui reparteixen alfabaguera que fa olor de festa. Fan un sermó artanenc i retreuen les glòries d'Artà. El capvespre, hi ha 'es ball de sa cisterna'. Sempre solia fer el sermó un artanenc. El de demà 'Sant Salvadoret' el sol fer el qui ha predicada la novena de Sant Salvador. Ball de la cisterna, la música del ball de la cisterna, tradicions i costums entorn de la Mare de Déu de Sant Salvador, miracles que el poble conta."

A Artà tenia lloc l'aplec a l'ermita de Sant Salvador. El que més caracteritzava aquesta festa era el ball de la Cisterna. El coll de cisterna de la plaça de davant el santuari era enramat amb murtra i arbocer i al seu voltant i tenia lloc una dansa pròpia. El clavari encantava les ballades per dotzenes, com era costum a tot Mallorca, i el qui en comprava una dotzena tenia dret a ballar-la ell sol amb la fadrina que elegia, al mateix temps també podia convidar a ballar als qui volia, però ningú podia ballar sense el seu permís. La dansa consistia en què el ballador voltava el coll de la cisterna, botant enrere amb els braços enlaire i com si cridés a la balladora, que l'anava seguint mentre esclafia els dits. Es ballava al so de la xeremia i no hi havia lletra. Actualment es celebren les festes patronals del poble, però el costum del ball de la Cisterna, s'ha perdut.

“Festa a Artà. La Mare de Déu de Sant Salvador. Hi ha sermó al santuari, focs artificials, xeremies i sobretot ‘es ball de sa cisterna’. Dir en què consisteix. Llegendes, cançons, costums relacionades amb la Mare de Déu de Sant Salvador. A l'escala del cambril, vora el passamà hi ha una pedra rodona encallada a la paret. En pujar al cambril, la besen. No sé per què, ni que representa la pedra. En veure el Puig de Sant Salvador venint de fora poble o en passar pel Coll d'Artà, de Morell, de s'Aduaia o de Son Catiu anant cap al poble d'Artà, els artanencs resen una Salve.”

8 d'agost, Sant Domingo

“(4 d'agost) [Sant Domingo] Per Sant Domingo, duien a vendre covos de pomes a vendre davant l'església dels dominics. Això era altre temps. Manacor. A Lloret de Vista Alegre tenen les festes patronals per St Domingo 3, 4, i 5 (1951). El dia abans, a les 9 vespre, repiquen, xeremies pels carrers. Tot seguit, música amb el dimoni que, naturalment, és ‘clásico dimoni’, Revetla. El dia de la festa al matí ‘clàssiques xeremies’. Corregudes el Cos de Son Gelabert, al vespre ball de pagès. Refresca l'Ajuntament. Amollen ‘lobos’”

Són les festes patronals de Lloret de Vistalegre, instaurades per la comunitat de l'orde dels frares dominics que regia l'antic convent de Nostra Senyora de Loreto (1579-1835). Històricament se celebrava el 4 d'agost, i a partir de l'any 1972 es traslladà al 8 d'agost.

L'orde dels Predicadors fou fundat per sant Domingo de Guzmán (1171-1221) a Tolosa (França) l'any 1216. L'any 1231, Jaume I, donà a l'orde un gran terreny devora l'Almudaina, on es construí l'església dedicada a Nostra Dona de les Victòries; posteriorment s'hi edificà una nova església i el convent de Sant Domingo, destruït l'any 1835 a causa de la desamortització. Els dominics foren els encarregats de l'evangelització de Mallorca i la propagació del rés del rosari. En la memòria popular encara és recordada la tasca de predicació de sant Vicenç Ferrer a partir de l'any 1413 per Palma i per la Part Forana. El poder dels dominics es materialitzava a través de la Inquisició i també foren els principals enemics de la causa lulliana. Els convents que fundaren, a part del gòtic de Ciutat, foren el de Manacor, el 1577, el de Pollença, el 1578, el de Llorito, 1579 i l'any 1604 el d'Inca.

“(4 d'agost) [Sant Domingo] Festes patronals per Sant Domingo a Lloret de Vista Alegre. Hi ha xeremies, completes, a honor de Sant Domingo, revetlla. Després de l'ofici de dia 4, corregudes de joies, pollastres i conills. Cucanyes, corregues de cintes i balls de pagès. Enguany, 1953, les festes són estades dia 2, 3, 4 i 5 d'agost. ‘A Santanyí, fan gran festa/ a Sant Domingo en s'estiu./ Es gall quan canta les diu:/ bon pa d'ordi que els envesta!’ Santanyí. Sant Domingo és festa a Santanyí. ¿Des de quan?’. A la vida d'un Venerable dominic Fran Bartomeu Riera (1532-1615) trobam que el poble de Santanyí ‘estaba obligado a N. P. Santo Domingo por un año que murieron muchísimos de calenturas e invocando su intercesión y prometiendo con voto guardar la fiesta, alcanzó salud. Llamaron una vez al P. Riera a predicar y como viera este que el pueblo bailaba en la plaza, vuelto a los jurados que le acompañaban les dijo: ‘¿Para esto me han hecho venir los jurados de esta villa?’ Bastó esta breve indicación para cesar el baile y obedecer todo el pueblo’ (2) [A Porreres a l'oratori hi ha una pintura, insignificant artísticament, que representa un ball de pagés i el tocador és un dimoni] Segueix a 31 juliol, II.Ve de 4 agost II. A documents del segle XVIII anomenen Sant Domingo compatró de Santanyí al costat de Sant Andreu. Ara ja no fan les festes populars per St Andreu. Les fan per Sant Jaume amb ball i corregudes. Potser que a causa del ball esbucat (o escarabut) pel P. Riera la festa de l'obra (Sant Jaume, 25 juliol, dia de la col·locació de la primera pedra de l'església nova de Santanyí) absorbís la festa de Sant Domingo. No obstant no fa gaire temps, si els santanyiners anaven enrera de batre, per por de que els coets no calassen foc a les garberes, traspassaven la festa popular a 4 d'agost, Sant Domingo. Del vell passat esplendor de Sant Domingo gairebé no en queda res. En canvi a Els Llombards (no fa molts anys d'això) ara fan la seva festa principal per Sant Domingo. ‘Sant Domingo, que mos guard es pellerino’. Els Llombards. [Notes d'una carta de Bernat Vidal i Tomás de 29 juliol

1954]. A Santanyí, fan festa/ de Sant Domingo, d'estiu,/ i es gall, com canta, diu: / 'bon ordi, que mos envesta!' Lluçmajor. Vid. 4 d'agost una variant de Santanyí d'aquesta cançó. 'Fadrins, si us heu de casar/ amb alguna joveneta/ a Sant Domingo heu d'anar/ a veure ella si és xueta'. Lluçmajor. Vid. 8 juny, final de la codolada. (2) Els moralistes i el ball de pagés, un bon tema. Vid. talls, 19 agost."

10 d'agost, Sant Llorenç

"(10 d'agost) [Sant Llorenç] Sant Llorenç, 10 d'agost. Per Sant Llorenç, treien ses primeres olives a sa taula. Eren olives trencades collides amb sa mà. Les deien 'olives llorencines'. Seuva. Encara són molt verdes i amargues les olives. 'Ses olives fan agrura,/ ses figues mal de queixal. / Ses bastonades fan mal / i, a redols, qualche blavura'. Camperoles, 79, nº508. Fan festa a St. Llorenç a Selva (popular) a la cripta del mateix nom a Sta Creu, a St Llorenç d'es Cardassar, sant Llorenç de Sa Calobra. Per Sant Llorenç solen caure, de nit, molts d'estels que pareixen coets que tiren els àngels per la revetla o per la festa que se fa pel sant. Els diuen estels amb coa [i estels que cauen, Sant Joan] Inca, Artà, Vilafranca. Per Sant Llorenç, fan fer el dejuni de pa i aigo a un nin de tres anys, i llavors, la seva saliva sempre te la virtut de curar el cremat. Artà. A Bunyola n'hi havia que en trobar olives com un osset, ja les feien trencar i salar."

Són festes a Sa Calobra, a ses Casetes des Capellans, a Lluç, a Magaluf i Palmanova, és patró de Sant Llorenç des Cardassar i de Selva. És també el patró dels bibliotecaris, cuiners i miners, advocat del foc i dels oficis que s'hi relacionen.

"(10 d'agost) [Sant Llorenç] A Lluçmajor, fan el dejuni de Sant Llorenç el tres primers anys. O sigui que fan estar l'infant que practica el dejuni, sense menjar res tot el dia de Sant Llorenç, durant tres anys, els tres primers anys de l'infant, des de mitja nit a mitja nit, i si l'infant plora que plori. Com que és un poc llarg estar vint-i-quatre hores sense menjar, ni beure, ni mamar, les mares dels dejunants solien estar amb ells dins una cambra tancada. Així, no hi havia perill que els petits, en tenir dos i tres anys, de amagat beguessen o menjassen, espenyant, per consegüent, l'eficàcia del dejuni. La saliva dels qui han fet el dejuni de Sant Llorenç és bona contra el cremat."

“(10 d'agost) [Sant Llorenç] La versió del dejuni de St Llorenç posada a dia 10 potser que només sigui de qualque cas molt rar. Lo ordinari a Lluçmajor és que els infants facin el dejuni de St Llorenç als 3, 4, 5 anys (han d'esser tres dejunis en tres anys distints, el dia de St Llorenç i que no mengin res que hagi tocat foc o sigui elaborat amb eines o coses fetes amb foc o que se posi dins recipients que hagin tocat foc. Per tant no poden menjar res cuinat, ni pa, ni tallar una fruita amb ganivet (perquè és fer amb foc) ni poden beure dins tassó o escudella per la mateixa raó. Mengen fruita i beuen aigua amb carabasseta i no treta amb gerra. Els qui han fet aquest dejuni tenen saliva bona pel cremat (després dels tres dejunis) i llavors sempre van curts de saliva, en tenen poca. Tant poden fer aquest dejuni els nins com les nines. Només poden menjar fruita collida amb la mà, no amb ganivet (el ganivet ha tocat foc) fruita que no hagi tocat res fet amb foc i beure aigua amb carabaceta, treta o de pou o duita de font (les cisternes tenen ciment fet amb foc i l'aigua ja no és bona) L'aigua ha passat per les canals. L'han de treure amb una fulla de moro o amb una carabasseta i no posar-hi res de ferro, en no esser que el ferro no toqui l'aigua.”

Cada any entre el 25 de juliol i el 18 d'agost esdevé un fenomen astronòmic conegut com les “llàgrimes de sant Llorenç”, associat aquest nom amb les llàgrimes del sant quan era cremat a la graella, o la pluja d'estels. Aquest fenomen es produeix quan la Terra entra en contacte amb les Perseids, un filament de pols interestel·lar que es va desprendre del cometa Swift-Tuttle. La pluja d'estels és especialment intensa al voltant del 10 d'agost en què es pot veure amb claredat com van caient els elements còsmics que són atrets per l'atmosfera de la Terra, deixant un rastre de llum.

“Pel mes d'agost, a l'entorn de la festa de Sant Llorenç, cauen molts d'estels' que deixen, darrera, un rossegall de llum. D'aquestes 'estels' que lleneguen pel cel, el poble mallorquí, en diu 'llàgrimes de sant Llorenç'. És una imatge molt indicada i bella. Sant Llorenç, torrat damunt les graelles, que derramàs llàgrimes de foc, està molt en caràcter. El breviar el pinta faceciós, potxós, fins i tot, mentre se rostia a les brases calius, però no és fàcil que fos així.

Joan Alcover en el Col·loqui entre el poeta i la musa té una imatge molt parescuda a la imatge folklòrica de les 'llàgrimes de sant Llorenç':

MUSA *¿Per què de mi et recordes
i a l'arpa d'altre temps les mans allargues,
i, tot mullant les cordes
de llàgrimes amargues,
com pluja d'estels d'or
solquen els rims la fosca de ton cor?”*

15 d'agost, l'Assumpció

“(15 d'agost) [La Mare de Déu d'Agost] La Mare de Deu d'Agost. Vid. 15 agost. Passaven els infants tres vegades per damunt la Mare de Déu d'Agost perquè així deien, que no tenien por dels morts. Se posaven dues persones (pare i mare o qualsevol altres dues persones) una a cada banda i se donaven l'infant, passant-ho tres vegades per damunt el llit de la Mare de Déu. Puigpunyent. En general repartir aufabaguera a l'oferta. En acabar-se la vuitada, fan 'l'enterro de la Mare de Déu'”

“(15 d'agost) [La Mare de Déu d'Agost] Sencelles. Festes populars per la Mare de Déu d'agost. Revetla dia 14. L'endemà en bon matí a les 9 xeremies, i recollida de les joies pel cos. Ses obreres anaven al cos. Ofici i refresc per tothom a la casa de la vila. Corregudes a les 5 capvespre. Ball de pagès. Fan dos dies de festa. Puigpunyent. També fan les festes

populars. Colònia de St Pere. Festes populars dies 15 i 16 d'agost. Com per tot. Carreres de natació, encalçant ànneres dins 'sa Bassa d'en Fesol'. Diu 'Fesol'. Dues obreres i dues ajudantes i dos obrers. Els acompanyaven a les Completes i a l'ofici i al ball amb les xeremies. El ball era amb les xeremies. Aquests personatges solien ballar les primeres. Els obrers unes canyes, verdes. Sencelles. Començaven les completes que no hi hagués les obreres."

L'Església commemora la mort de la Mare de Déu i és costum que a cada temple es munti un túmul amb el llit i la figura jacent de Maria. El llit és ornamentat amb ramells i alfabegueres. Per tal de què les alfabegueres aguantessin la calor es posaven en el fons del test on eren plantades un sostre de closques de caragol capgirats per amunt. De tal manera que quan es regava la terra les closques s'omplien d'aigua i mantenien la humitat del cossiòl. L'alfabeguera adquireix especial protagonisme en les celebracions del 15 d'agost, és l'època en què es presenta en el seu esplendor. Té propietats repel·lents de moscards i era utilitzada per purificar l'ambient i allunyar plagues de moscards i altres insectes. Per seu perfum també se li atribueixen propietats afrodisíaqes i propiciadores de la fecunditat, i així és utilitzada en ritus de fecunditat a Haití, Cuba i l'Índia. Es recomana plantar-la per Santa Àgueda i recollir-la per Sant Joan i a mitjans d'agost.

Són festes a S'Arenal de Llucmajor, a Biniaraix, a Caimari, a Cala d'Or, a Campos, a Can Picafort, a la Colònia de Sant Pere, a Sa Coma, Esporles, Gènova, S'Illot, Es Molinar, Montuïri, Pla de Sant Jordi, Portals Nous, Costa d'en Blanes i Bendinat, Port de Valldemossa, Puigpunyent, Es Rafal Nou, Sencelles, Sineu, Son Macià, Son Serra de Marina i el Toro.

"(15 d'agost) [L'Assumpció] Corregudes de les oques en la Festa de Madona Santa Maria d'agost a Binissalem. Vid. 15 agost. 'Lo Governador de Mallorques'. 'Al amat lo batle de Robines (Binisalem) o a son llochtinent etc. Encara més han devant nos exposat que jatseria que en temps passat sia acostumat de correr les oques en vostre batliu en la festa de madona santa maria d'agost a joves la missa, per tal que l'ofici divinal no sia destorbat ne les gents no obmeten de esser en aquell, que vos, no contrastant la dita bona costuma, havets fet es correr l'any propassat les dites oques ans de la missa, per la qual cosa se destorba molt lo divinal ofici, així com dit és, e és gran ocasió que les gents no venguen en aquell per tant, vos deim e us manam que, vistes les presents, etc. [aquí una disposició referent a l'esmena d'una talla]... Nores menys encara vos manam que les dites oques d'aquí avant no fassats ne leixets lo dit dia tro que la missa sollempnial sia dita, com sia ocasió que les gents no sien totes a la Missa, segons que dit havem dessus. I asso no mudets en alcuna manera' [Arxiu Històric de Mallorca. Llibre de Lletres comunes. Lletra, com 1356. Mallorca 26 novembre. Vid. Catalogo de la sección histórica del Archivo Municipal de la villa de Binissalem (Baleares) por Jaime Lladó y Ferragut, pág. 39."

A Valldemossa es celebra la processó de les Crestes, el 14 d'agost vespre. El seu origen el situam en el segle XVI, quan a la Catedral de Palma s'hi celebrava una processó en la que la imatge de la Mare de Déu era portada pels onze apòstols. Les crestes serien les àurees o nimbes dels apòstols. A Valldemossa està documentada a partir de l'any 1531.

A Montuïri es fa la primera sortida dels cossiers. Es tracta de la volta que fan els dansaires, acompanyats del dimoni, al so de les xeremies i el flabiòl, pels diferents comerços de la vila. La finalitat d'aquesta volta és la de recollir els presents que constituïran les joies a les corregudes que es celebren el 25 d'agost. L'any 2011 es recuperà a la vila la tradició d'exposar el llit de la Mare de Déu Morta, que s'havia perdut, i un ball que es ballava al voltant seu per part dels cossiers, Gentil senyora, abans de començar la capta.

16 d'agost, Sant Roc

Són festes a Alaró, S'Alqueria Blanca, Cala Rajada, Porreres i Son Roca.

El més destacat de les celebracions de Sant Roc, és la sortida dels cossiers d'Alaró. Els cossiers d'Alaró foren recuperats l'any 1993 gràcies a la col·laboració de Pere Ferragut i Damià Munar, antics balladors, que formaren part del darrer grup de cossiers de l'any 1939.

“(15 d'agost) [Sant Roc] Des d'abans de 15 i 16 d'agost, els artanenencs van a Canyamel, però aquests dies, el poble queda buit. A Canyamel, fan barraques de canyes i pi just a la vorera de mar, aprofitant els pins de la ribera. Prenen banys, mengen, beuen, ballen, hi ha gelaters i la gent quasi no hi cap. Se banyen a la cala d'arena. De cada any n'hi van més. Bestiar i persones estan junts. Es molt típica la anada i tornada de carros carregats de coses de menjar i beure. A Artà van, per Sant Roc, a Canyamel a banyar-se i hi estan, fent vida de gitanos, uns quants dies. Jeuen dins els carros, damunt matalassos posats en terra.”

“(16 d'agost) [Sant Roc] San Roc/ que no toc. (Expressió que se deia jugant 'a teia') San Lluís, que passi (la teia) de llis. Vid. Sant Lluís, 25 agost. Vid. 30 agost. Fan festa a Sant Roc a Artà, a Sineu, a Alaró, a Porreres (la fan dia 26 d'agost sempre) a Puigpunyent, a Valldemossa, a Cala Ratjada, S'Alqueria Blanca. A Porreres hi ha un oratori de St Roc a foravila. Hi fan festa, ball i duïen a vendre vellanes, cacauets perquè en parlar de festa, ja n'hi ha.”

20 d'agost, Sant Bernat

“(20 d'agost) [Sant Bernat] Sant Bernat. ‘Un parenostro a Sant Bernat perquè no surti fat ni salat’. Lluçmajor. Ho deïen, en fer matances, sobre el ribell del pastat, després d'haver traçat una creu sobre la pasta. Vid. 20 agost. L'homenatge dels pobles el tenen els sants de condició humil que només foren sants. La sabiduria, en certa de manera, fa nosa a la santedat.”

Per Sant Bernat són les festes del Secar de la Real, una de les celebracions més antigues de Mallorca. Un document de l'any 1241, aportat per Joaquim M. Bover, la situa en el segle XIII, coincidint amb els anys fundacionals del monestir de Santa Maria de la Real, poc després de la conquesta catalana.

“(20 d'agost) [Sant Bernat] Sant Bernat, era el Patró dels moliners de vent i d'aigua. Des de 1616 només ho fou dels d'aigua. ‘Los gremios de Mallorca’ 160. Entorn dels sants intel·lectuals no se fa gaire folklore i es perquè el poble els té poca devoció i els mira de lluny. El poble mou gresca a l'entorn de St Joan Baptista, Sant Pere, Sant Francesc, Sant Antoni Abat i altres sants - que no foren lletra-ferits. Per Sant Bernat, oliva an es mercat (Lluçmajor). A la possessió de La Real, per St Bernat, treïen les primeres olives trencades. Santa Maria. Vid. 11 d'agost. ‘Es dia de Sant Bernat/ a darrera La Real/ aplegà mal de queixal/ s'ajuntament de Ciutat’ Lluçmajor. Festa popular de Sant Bernat a La Real. Hi duen codonys i són una de les coses típiques de la festa. A vegades [ja plou] per Sant

Bernat, fa una bona aiguada. Bernat, coa de gat. (Expressió que se diu, per riure als qui han nom Bernat). Sant Joan. En les rondalles mallorquines, surt, sovint, el nom de Bernat, 'Bernadet fii de Rei'. Per Sant Bernat, s'acaba l'estiu, segons la dita popular: 'Sa monja l'encen (a l'estiu); se refereixen a Santa Margalida, 20 juliol) i es frare (Sant Bernat) l'apaga'. 'Sant Bernat/ guardau-mos es cap/ que no caigui dins un pou'. Campos. Ho deien les nines formant cèrcol amb les mans agafades, i revoltant ràpidament fins que el cap les anava entorn. 'Bernat, coa de gat'. Llucmajor. Quasi tots, els noms duen una dita burlesa. Tant de Pere vol dir ase. Biel de la mel. Toni Bibiloni calça de burell. Catalina Catalana. 'Sant Bernat passat, s'aigo ve de grat'. La Ignorància, 13 agost 1881. Feien corregudes. 'Anàrem a veure córrer després d'haver anats a missa, pegant una suada més forta que sa que duien es qui a ses corregudes pegaren un parei de tumbaleses'. La Ignorància, 20 agost 1881, referint-se a la festa de Sant Bernat que feien a La Real. Descripció de la festa, La Ignorància, 20 agost 1881, nº114"

La denominació de la Real prové de la deformació del món àrabí Arial o Riat, que identificava el jardí del valí musulmà de Mayurqa. Fou en aquest indret on s'establí el campament militar de Jaume I durant el setge a la Madina.

Des del segle XIII, al monestir s'hi celebraven dues festes, el 15 d'agost per la titular del monestir, la Mare de Déu de la Font de Déu, i per Sant Bernat, en honor al cofundador de l'ordre cistercenca. Fou el gremi de moliners d'aigua qui impulsà l'èxit de la festa de Sant Bernat i ja en el segle XV esdevingué un romiatge obert als ciutadans que partien de Palma en carros, a cavall o a peu.

"(Agost) [Moliners] Moliners. T.II, 17, 18 agost. De moliner mudaràs, de lladre no escaparàs, fugiràs. Mirar Job si parla de les 'moles tenebroses dels moliners injusts'. Cançons de molins de vent. Costums dels moliners. Els moliners tenien per patró sant Bernat (1). Més tard (1636) els moliners de vent se separen dels moliners d'aigua. Llavors es moliners de vent elegiren per patró Sant Llorenç. A molts molins del molinar hi havia imatges de Sant Llorenç. Però també posaven per sants. Santa Bàrbara tenia una ornacina a un molí d'Ariany. Sant Cristòfol esa empobrat a un de Llucmajor. Contarella. Una donzella filla d'un moliner demanà al confés si havia de casar-se. El confés no se volgué comprometre. I li aconsellà: 'No teniu molí a cavostra? Idò, escola lo que diu es molí que t'aconseierà per bé'. 'Mai l'he escoltat, va respondre ella'. 'Idò, no s'erra mai. Escolta'l'. La jove escoltà el molí en marxa i, com és natural, el molí li parlà segons el desig d'ella. Ben clar i ben net i ben espés que ho deia el molí, per més que els molins, en moldre pareixi que han de tenir la vella regüiada. 'Casa't, casa't, casa't, casa't, casa't' I se va casar. Però prest se desevingueren amb s'homo. I ella, enrabiada, se'n va al confés a queixar-se del consei que li havia donat. [Es un conort porer donar la culpa als altres] 'Es estrany va dir es confés, admirat!. I escoltares bé?'. 'Sí, pare, vaig escoltar bé!'. 'Idò és estrany. Es moli sempre sol dir ver. I, a lo millor, tu ho vares confondre. Torna a escoltar-lo veiam que et diu'. Ella ho feu. I com que era el desig no el molí que parlava ara va entendre que el molí, en lloc de 'casa't, casa't' deia: 'més bé estaves que no estàs; més bé estaves que no estàs' i pareixia una mentida que ella ho hagués confús d'aquella manera. (1) Vid. 'Los gremios de Mallorca', p. 165."

El glosador Francesc Pelegrí va compondre una codolada sobre la festa de l'any 1862, de la que en transcrivim algunes estrofes:

El dia de Sant Bernat
Palma queda despoblada,
tota casa està tancada
ningú hi queda sinó es gat.

A on són es ciutadans,
a on, a on han anat?
Tothom és a Sant Bernat:
homos, dones, vells, infants.

Molts ja hi van per sa revetla
i passen la nit ballant,
bevent vi i remugant
rollets i bassons de metla.

Cadaú hi va p'es seu fi:
uns per vendre es seus torrons,
enseimades i melons,
crespells, resòlis i vi.

Mes nevant veig covonades
de pomes i perots fins,
que compren 'vull es fadrins
per dar a ses estimades.

Els estols més tard s'apleguen,
perquè és hora de dinar,
i és un gust observar
com baix d'un arbre roeguen.

Actualment els principals elements de la festa són les l'establiment de paradetes de firaires; celebració de la missa; donació d'alfabeguera; corregudes de joies i trencament d'olles i ball de bot.

24 d'agost, Sant Bartomeu

És festa a Alcúdia, Capdepera, Consell, Montuïri, Pla de na Tesa, Ses Salines, Sóller, Son Rapinya i Valldemossa.

“(24 d'agost) [Sant Bartomeu] Excorxar a un com a Sant Bartomeu. Tomeu, Tomeu, qui no té vergonya, tot lo món és seu. A Inca, fan festa al carrer de Sant Bartomeu. Posen paperins entreveassats al carrer. Al punt el carrer de Sant Bartomeu dona al carrer de sa potada del Rei (1), hi posen dins una especi de barracada dos homos debulto i els diuen ‘En Tomeu i na Tomeua’. Dos o tres vespres fan ball i al final cremen. Un home de bulto. No és molt usat això. Això recorda les falles de València. Vid. 13 novembre. (1) El Rei En Jaume des de ‘Es Puig Major’ en un bot del cavall va pegar an es carrer de sa portada del Rei. Inca (2) Notícia de Lluçmajor.”

A Capdepera hi destacava una curiosa tradició ja perduda que consistia en què els balladors del copeo duïen damunt el cap un cànir petit de vidre el qual no els havia de caure mentre ballaven.

“Les dones, n’hi havia, d’això ja fa més de cent anys, que ballaven amb una gerra de Felanitx o una botella damunt el cap. I els homes, com és ara a un ball de l’Esgleieta, pot fer d’això seixanta anys, se posaven un brot gros d’alfabaguera dins el llaç del capell i amb aquell plomall verd ballaven, capell posat. Les dones en ballar amb la gerra sobre el cap o una botella, no podien pensar més que en fer equilibris. (la gerra preservava de mals pensaments) perquè la gerra o botella no anàs cap avall.”

“(Agost) [Balls de pagès] Balls de pagès. Vid. 21 agost. A Mallorca, hi ha com una competència per crear estols de dansadors. Tenim ‘Aires de muntanya’, Selva; ‘Dansadors de la Vall d’Or’ i ‘Brot de taronger’ tots dos de Sóller; ‘Es cossiers’ de Montuïri i Algaida; ‘Es cavallets’ d’Artà i Pollença; ‘Ses Àguiles’ de Pollença. ‘Aires de Mar’, Alcúdia; ‘El Parado’, Valldemossa; ‘Tall de Vermadors’, Binissalem; ‘Marjal en festa’, dansadors de Sa Pobla.”

A Montuïri és festa grossa amb l’element destacat de les danses dels cossiers. La primera referència escrita que certifica la presència dels cossiers a Montuïri és del 1750. En l’actualitat, els cossiers de Montuïri estan formats per sis dansaires i una Dama, tots homes, acompanyats per un Dimoni (en Banya Verda). Executen diferents danses, com Flor de Murta, Mestre Joan, El rei no podia, Mercançó, L’oferta, S’obriu-mos, Sa gallineta rossa i Sa mitja nit. Els cossiers dansen els seus diferents balls al llarg del recorregut el dissabte de Sant Bartomeu horabaixa i el dia del patró el matí.

“(24 d’agost) [Sant Bartomeu] Sembren les figueres de moro el dia de Sant Bartomeu i així tenen figues tot l’any. Lloret, Lluçmajor. Vid. Dia 10 agost. Per sembrar-ne, també és bon dia el divendres sant (2). Per Sant Bartomeu fan festa popular a Montuïri, Capdepera, Andratx. A Montuïri, els cossiers cerquen les joies per les corregudes de Sant Bartomeu el dia de l’Assumpta. A Capdepera fan una processó amb una relíquia de St Bartomeu i, en esser davant l’església de retorn, cremen una rodella davant la relíquia. Vid. 25 agost.”

28 d'agost, Sant Agustí

Són festes a Felanitx i a la barriada de Sant Agustí de Palma. A Felanitx, tornen a dansar com pel dia de Santa Margalida, els cavallets. Les verbenes de Felanitx tenien, i continuen tenint, molta anomenada.

“(28 d'agost) [Sant Agustí] Festes populars de Felanitx i, sobretot, verbenes famoses. ‘Sant Agustí no té presentalles’ diuen els catalans. I és que els sants que foren savis tenen poca popularitat. [Vid. El primer sermó on se compara Sant Francesc amb Ramon Llull] ‘Sant Agustí i s'heretge’. Hi ha una frase, així, a Felanitx, però no en sé el net. ‘Sí, de l'orde de Sant Agustí: dos caps damunt un coixí’. Llucmajor. Se diu, per exemple, quan una atlota insinua que se vol fer monja i els qui ho senten, no ho creuen. El refrany vol dir que se casarà. [‘dos caps damunt un coixí’] en lloc de tancar-se monja. ‘En el Bearn, Lemosin, Provenza y Córcega tenemos: Reliyoses de Sent Augustii, dus caps sus u couchii’. Sébillot, Folk. France, IV, 257. Per Sant Agustí, posaven els sequers, el signe. Això és posaven els primers canyissos per assecar figues. Sant Joan. Vegis tom VII, 28 agost. A Santa Margalida les figaleres començaven els dilluns de la festa de la ‘Beata’ que se celebrava (o se celebra) el primer diumenge de setembre. I és, que, com diu la gent, les figues de cristià són més setembrines que no agostenques. ‘Pecà un sant Agustí/ com heretge natural:/ vint i vuit anys obrà mal/ i a l'últim es convertí;/ ja no se tornà a atrevir/ a fer cap acció tal/. I a noltros de què mos val/ el sant bautisme tenir?’. Llucmajor.”

“(Agost) [Randa] Randa. El darrer diumenge d'agost, a Randa fan la festa popular a Sant Isidro encara que el patró popular del poble és ‘Sant Ramon’. Aquest dia hi ha festa a l'església i ball de pagès, xeremies i corregudes. El ball se fa davant l'església i hi duen els bancs de l'església. Ballen davall el lledoner i els platets que hi ha a la placeta limitada per la rectoria i el frontis de l'església. Les corregudes eren de joies simplicíssimes: fregais, un parell d'espardenyes, un capell de paumes, unes ensaïmades, unes graneretes d'emblanquinar, [ventadors, als pobles de palmes] unes ferradures i qualche pollastre o conill. Lo interessant no eren els premis o joies, sino les corregudes en sí.”

29 d'agost, Sant Joan Degollat

És patró d'Estellencs i de Sant Joan.

“(29 d'agost) [Sant Joan Degollat] Sant Joan Baptista digué la veritat a Herodes: no està bé que tenguis sa dona d'es teu germà. I Herodes el feu matà. Odium peperit veritas. Sant Agustí, festa de Sant Joan Degollat. En dir sa veritat, perden s'amistat. (L'amistat vol esser regada amb aigua de mentides i adulació. Poques amistats resisteixen la prova de la sinceritat). A Sant Joan, festa popular. Revetla, amb rodells, aigo-amb-neu, dimoni i ball amb fanals a la veneciana. Sant Joan, lloc de gra. A Sant Joan són peus amples. Com Déu va fer ets homes n'hi sortiren una partida amb sos peus grossos que porien dormir de drets. 'a on los posarem' pensà. 'A Artà, no; tot són arbres i s'hi enganxarien. Ni a lloc mal pla, amb aquests peus d'apòstol tampoc. Los posarem a St Joan i així poran passar per tot sense trabucar ni enganyar-se'. [Artà. Recollit a]”

Sant Joan, coneguda antigament com a 'Sant Joan de Sineu', vila del centre de Mallorca, fundada l'any 1300, celebra des de temps immemorials les conegudes com a festes des dimoni, per honorar el patró del poble. Antigament les festes es celebraven per Sant Joan Baptista (juny), però el caràcter agrari de l'economia del poble afavorí que es tralladessin les festes per Sant Joan Degollat, a l'agost, època en què ja han acabat les messes. Originàriament, les festes patronals estaven protagonitzades per un sol dimoni, 'es dimoni gros', que s'encarregava d'encalçar a tots els santjoaners que sortien al seu pas. Tot i la popularitat de la festa, Sant Joan havia de contractar algú de les rodalies (Petra, Algaida, Montuïri...) per fer de dimoni, ja que no hi havia cap santjoaner disposat a fer-ho. A mitjans dels anys noranta, però, la festa es va reformular, multiplicant el dimoni per set i reconvertint-lo en els set pecats capitals (luxúria, cobdícia, golafreria, ira, enveja, orgull i mandra). Tots ells, actualment, són joves i gent del poble que esperen tot l'any per poder fer de dimoni.

Els dimonis surten el dia de la revetlla realitzant una passejda pels carrers acompanyats dels xeremiers i flabiolers, cercavila en què els dimonis corren, boten, s'enfilen, s'amaguen i peguen corretjades

Si no voleu tenir còlics
i estar sempre devertits,
heu de beure molts de pics
copes de palo i resolis.

Què menjam?

Els dies de les festes de la patrona de Pollença el que més es pren pels carrers de la vila és el conegut mesclat, beguda que té com a base el palo, compost de palo de quina bullit amb arrels de vinagrella, i amb addició d'esperit de vi, sucre i aigua, i la cassalla.

A Porreres a la matinada següent del dia de Sant Roc, celebren el Sant Roquet amb el cercavila portant una ensaïmada gegant que sol fer prop de 50 quilos i que després és menjada per aquells que hant aguantat tota la nit de festa.

Per Sant Bartomeu a Alaró mataven un bou per ser consumit col·lectivament després de passejar-lo i importunar-lo pels carrers de la vila. També per Sant Bartomeu a Alcúdia es celebra la festa de les llanternes, una festa en què els infants passen les seves llanternes fetes mitjançant síndries i melons.

És el temps de la collita d'ametlles i és la plena de les figues agostenques, i continuam amb les hortalisses.

“(Agost) [Coses de figues i figueres] De Mistral. Les Illes d'or. ‘A Dona Guillermina que m'havia enviat un present de figues. Davant les figues, dama mia/ que en bell present m'he enviat/ el gran Virgili cantaria/ fóra Teòcrit admirat./ Més dolç i bell nos penjaria/ al cim de l'Ida el fruit daurat;/ Jesus mateix les tastaria/ si en cara anàs pel món ingrát’. D'un sonet de Mistral, lloc citat.”

“(Agost) [Coses de figues i figueres] Coses de figues i figueres. Hi ha la distinció en figues primarenques que són en primer lloc les flors, llavors les alicantines, de la tira, rotges i aubarcocs, paratjals. Figs tardanes. Les figues tardanes són, deia ma mare ses qui deixen més llepolia. Les figues de la senyora són de les més tardanes. Figs de taula les bordissots negres, coll de dama, martinencs etc. Figs de moro i de cristià. Figs verdes i seques. Pa i figues seques (menjar de pobre). Figs flors i agostenques. Figs primaveraques i tardanes. Figs de porc i de treure a sa taula. (Per més que, a Mallorca injustament, les figues tene mala anomenada i per això diuen: menjau figues, tanmateix les hem de donar an es porcs, frase que ja trobam a Horaci, lo que significa que el folklore es vell i que Horaci en coneixia qualsevol cosa. Vid. per la cita, 8 agost.”

“(Agost) [Ametles] Ametles. Castes d'ametlers, ametles de per Lluçmajor: 1) Verderetes, 2) Menons, 3) Felanitxers, 4) Pou Gaspa, 5) Uguets; 6) Sardes, 7) Delabaons, 8) Viveros, 9) Jordis, 10) Potetes, 11) Llinets, 12) De bolic, 13) Peres-batles, 14) Canaletes, de la canal, 15) De l'engans, 16) Pont d'inqueros, 17) Borts Paisses, 18) Mollars. Lluçmajor. 1) Tovell; 2) Desmaies; 3) Llulls; 4) Flor vermeia que fa el bessó mascle, fa un sol bessó 5) N'Horrach; 6) D'En Fita; 7) Taitana; 8) Totsol; 9) Gravada; 10) de na Guerrera; 11) Peludes. Manacor. ‘Es temps de coir ametles és el temps que fa més calor’. Lluçmajor. Vid. 14 agost. 12) De l'anyoc o d'En Crestaeta (Lluçmajor), T. II, 9 agost. Els noms referint-se sovint a les mateixes castes, varien segons els pobles.”

Continua la collita de prunes, peres i pomes. I per Sant Bartomeu l'oliva que cau ja té oli, per aquest motiu el bestiar ja no pastura per dins els olivars.

“(Agost) [Ametles] Ametles vid. 11 agost, 12 agost II. A Lluçmajor hi ha la costum de que quan mesuren les ametles, que les han venudes, mesuren sempre a ras, pero sa darrera mesura no l'arrasen a benefici i profit del comprador. Lluçmajor. ‘Esser com un ametl'a qui s'asseu’ = una cosa rar. Hi ha ametles i secas posen besson d'ametla als torrons, al cor del confits del dijous sant, fan llet d'ametla per a Nadal (Santa Maria, Santa Eugènia) i hi ha bessó mascle = gros, de metles d'un sol bessó.”

“(Agost) [Pomes] Pomes. Vid. 2 agost, 31 juliol. Mercat de pomes a Manacor, altre temps, davant l'església dels dominics. Castes de pomes: ‘de Sant Joan, Nieves, Marinera, Renetes (Renegues, Manacor) tardanes, valencianes, vermeia (a darrerries d'agost) Guiemes, Bauçanes, Del Ciri, del Rave, de Cor Gelat’. Noms de Manacor. ‘Pomes serves’ Sineu (1). (1) A Sineu, me digueren ‘pomes serves’ d'unes pomes petites, tardanes (era el 25 octubre i estaven encara la pomera) però de gust dolç.”

“(10 d'agost) [Sant Llorenç] A Son Torrella (Santa Maria) treien per Sant Llorenç (10 agost) les primeres olives trencades. A Son Torrella hi ha vora les cases un bon estol de bandolers i, just davant el portal d'entrada, el xiprer mes bell de Mallorca. Es un verdadera piramida acabat tenen punta i sembla tornejat. Al peu del xiprer hi ha un quintar de tafona que fa d'enqualcador. Passa per prop de les cases un torrent i la canal de la font de Coanegra.”

“(Agost) [Tàperes] Tàperes. Temps de collir tàpares. Per Sant Feliu, 2 agost, ja comencen a esser collidores. Les sembren dins la vinya a vegades (noticia de Mestre Andreu, Lluçmajor) però en general dins el camp i no fan nosa al sembrat. Envesteixen fort després de segar. A Llubí i Campos és lloc de tapareres, per més que se fan per tot: penyes de Randa, Sant Salvador d'Artà, marges i parets o turossos de Vilafranca i Sant Joan, murades i la Seu de Ciutat. A Campos, ses campaneres/ com han 'cabat de segar/ llavors, van a rossegar/ es cul per ses tapareras. Lluçmajor. Es que per collir les tapares s'asseuen en terra, s'acoten o se posen a la gatzoneta. [Per Lluçmajor, no hi duen idea en les tapares però a Campos ho duen de pretenció. Mestre Andreu. Lluçmajor. Les tàpares acaramullades aviat s'encalenteixen, tant que si un hi a fica sa mà quasi cremen, me diuen. Les cernen amb un sedaç de pell per fer-les diferents castes. Com més petites, més apreciades són. Hi ha a) puntetes; b) tàperes; c) tàparots. Les tàpares s'han d'envinagrar per conservar-se. (Notícies de Llubí d) tàpares d'un, dos o tres tzeros, segons la grosària./ notícies de Fra Joan Llabrés com més grosses, més tzeros. Les tapareres boscanes/ fan es brots més escampats./ Noltros mai hem acabat/ sa tasca que tenim ganes. =Tàpares duen a s'era/ per berenar es dematí./ Saps què voldria tenir?/ Potestat per maleir/ ses rels de ses tapareres. Vid. Cançoner, Camperoles, 47, nº293, 294. (1) A Llubí, ses llubineres/ n'haver acabat de segar/ llavors van a rossegar es cul per ses tapareres. Llubí.”

“(Agost) [Tapares] Tapares Campos. Vid. 3 agost. A Campos ‘además de la industria chachinera y productos agrícolas, del ganado vacuno y de cerda y la leche, tiene almendras, albaricoques y alcaparras’ (d'un article Balears, 26 juliol). Les tàpares fan les flors blanques. Diuen que els moros dugueren les tapareres. fan un collita per setmana, durant deu setmanes. ‘Para la exportación no se aprovecha el fruto de la alcaparra, sino el capullo tierno’ Ibid. S'embarca a Amèrica Central i del Sur. Hi ha bona anyada de tàpares, les collidores de tàpares guanyen molt i se poden comprar vestits per lluir-los per la Mare de Déu d'Agost. Amb les ramos de tapareres tallades i seques. Los muchachos camponenses encenderán los tradicionales ‘foguerons’ la vispera de Sta Catalina, esmaltando nuestro llano con su rosario de benditas luminarias. (1) Ibid. Fan ‘redondos círculos verdes’ plens de flors blanques, pel camp d'agost. Campos. A una taparera bona, poden collirne un almud de tàpares. Les rompen amb l'ungla i procuren que tenguin poc

capoll. El collir-les ret poc. Per preparar-les hi posen primer poc vinagre i les giren cada dia. Després hi posen tot el vinagre que correspon. (1) vid 26 nov. Les colloquen dins garrafes i botetes. En passen per Ciutat: "Tàpareta final!"

L'herba aromàtica per excel·lència del mes d'agost és l'alfabeguera i és molt utilitzada en la preparació de plats culinaris en l'àmbit mediterrani, com a condiment per trempar àpats o per fer salses com el pesto italià. L'herba presa en infusió és digestiva, antireumàtica i antivomitiva. També ha estat utilitzada com a estimulants digestius per afavorir la gana, com a estimulants en la producció de llet materna, com a tònic i revitalitzant capil·lar, per combatre el mal alè i altres infeccions de la boca.

Què deim?

'Cada cosa en son temps i d'estiu cigales' podria ser una de les dites més populars de l'estiu. El cant d'aquest insecte forma part de la banda sonora dels mesos de canícula. És tracta d'un insecte hemípter homòpter de la família dels cicàdids. Té aproximadament 3 centímetres de llargària, és negre, amb els costats de la panxa blanquinosos i les ales anteriors transparents. El seu soroll que podem sentir durant tot el dia a l'època estival és monòton i produït amb unes membranes que posa en tensió per la contracció de certs múscles. La veu popular diu que aquest insecte mor rebentat de tant de cantar.

Jo voldria ésser cigala
es temps de batre i segar,
per estar a s'ombra i cantar.
En el món no hi ha més gala!

D'aquest insecte se'n diu que és peresós i ben segur que us deu sonar la faula de 'La formiga i la cigala'. Es tracta d'una faula atribuïda a Esop i escrita en el segle VI aC. I que ha arribat als nostres dies gràcies a nombroses versions posteriors. Entre les versions més conegudes podem nombrar la de Babrius, escriptor de faules en grec que va viure a la Roma del segle III aC.; Avianus, en el segle V, i del qual destaca la seva versió en vers; en prosa tenim les versions de Syntipas, del segle I dC i Athonius del segle IV; segles més tard, un dels faulistes més coneguts i importants des d'Isop, Jean de la Fontaine, en va fer la seva versió al segle XVII; en el segle XVIII també l'escriptor espanyol Félix Maria Saramiego en va fer la seva versió.

“Les festes d'estiu”, al món

El Misteri d'Elx

El Misteri d'Elx és una representació teatral que recrea la Mort, Assumpció i Coronació de la Mare de Déu que se celebra a Elx des de l'Edat Mitjana. És una de les poques manifestacions de la litúrgia dramatitzada que encara es fa dins d'una església, i declarat Patrimoni de la humanitat des de l'any 2001.

Color sobre los colors
no n'hi ha com lo verdillo;
de blanc, blau i morenillo
van vestides mes amors!

L'obra es divideix en dos actes o jornades, i s'escenifica cada 14 i 15 d'agost en l'interior de la Basílica de Santa Maria. Investigacions recents situen l'origen d'aquesta obra al voltant de la segona meitat del segle XV, contràriament amb les creences de la tradició local, que el relaciona, d'una banda, amb la conquesta de l'Elx musulmà en 1265 i, per una altra, amb la troballa de la imatge de la Mare de Déu, dins d'una capsa de fusta, el 29 de desembre de 1370, en la propera localitat costanera de Santa Pola.

Es tracta de l'única obra en el seu gènere que ha estat representada sense interrupció fins a l'actualitat; superant fins i tot l'impediment que va suposar la prohibició de representar obres teatrals a l'interior de les esglésies per part del Concili de Trento. Va ser el Papa Urbà VIII qui va concedir en 1632, a través d'un prescripte pontifici, el permís per a continuar amb aquesta representació en concret, contra els intents de prohibició per part del bisbe d'Oriola.

Tots i cadascun dels personatges són representats per homes. El text del Misteri, llevat d'alguns versos en llatí, es troba íntegrament escrit en català; i la música és un mosaic d'estils de diferents èpoques que inclouen motius de l'edat mitjana, del Barroc i del Renaixement.

El suport que ha transmès el text fins a l'actualitat és conegut com a consuetat, llibre que servia de guia per al mestre de capella, i era substituït per còpies successives. El text de la consuetat del Misteri d'Elx més antiga que es coneix és de 1625. La consuetat més antiga actualment conservada és de 1709.

Jornada Primera

També anomenada "La Vespra", té lloc el 14 d'agost. Comença amb Maria, Maria Salomé, Maria Jacobé i sis àngels presentant-se a la porta de la Basílica. Sona l'orgue de l'església. L'Arxipreste i els Cavallers Electes recorren l'andador cap a l'escenari cadafal i Maria entona un cant de desig, dirigint-se al seguici que l'acompanya. Aquests, al seu torn, li declaren la seva lleialtat. Ella, llavors, s'agenolla i mostra la seua intenció de reunir-se amb el seu fill. Després puja, acompanyada pel seu seguici, cap al cadafal, alhora que va evocant, en una mena de Viacrucis, la Passió de Crist.

Una vegada al cadafal, s'enfila dalt del llit i s'hi agenolla mentre les dues Maries i els àngels l'acompanyen drets al seu costat. La Mare de Déu torna a expressar la voluntat de reunir-se amb el seu fill, i tot d'una, s'obren les portes del cel per on davalla el núvol o "magrana", aparell esfèric que s'obre en vuit gallons en el seu descens, a l'interior del qual un àngel entona un cant de salutació a la Mare de Déu, anunciant-li que el seu Fill li concedeix el seu desig. L'àngel s'acosta a Maria lliurant-la una palma. Ella la pren i fa saber la seva voluntat que els apòstols l'acompanyen en el moment de la mort. L'àngel torna a pujar al cel garantint l'anhel de la Mare.

Sant Joan, vestit de blanc, apareix al peu de la rampa que condueix al cadafal, duent a la mà l'Evangeli. Una vegada dalt, Maria li fa saber la seua mort imminent, al mateix temps que li lliura a Sant Joan la palma que li va portar l'àngel. Joan l'agafa i entona un cant de tristesa.

Pujant cap al cadafal, l'apòstol Sant Pere, portant les claus del cel, es mostra sorprès pels esdeveniments. Arribat al llit de Maria, la saluda entonant un cant mentre sis apòstols més pugen per la rampa. En aqueix moment, tres apòstols (que entren a l'església per tres portes diferents) se saluden a l'andador i canten sorpresos per aquesta coincidència el cèlebre Ternari. Més tard, pugen al cadafal i, ja junts, tots els apòstols (llevat de Sant Tomàs) entonaran una Salve a la Mare de Déu.

Finalitzat el cant, Sant Pere es dirigeix a Maria i li pregunta sobre el misteri d'aquesta congregació. El seguici de la Mare es reuneix entorn de Maria i, aquesta demana als seus fills que l'enterren a la Vall de Josafat. Amb les últimes notes, la Mare de Déu cau morta en el jaç i els apòstols, amb espelmes enceses, entonen un cant funeral.

Les portes del cel s'obren i cinc àngels (araceli) davallen cantant a la Mare de Déu. Una vegada avall, prenen possessió de l'ànima de Maria, alhora que tornen a pujar entonant els mateixos cànctics del començament. L'arxipreste de Santa Maria i els Cavallers electes pugen al cadafal i besen els peus de la imatge que representa el cos difunt de la Mare de Déu. Els segueixen les dues Maries, els àngels i els apòstols. Després, Sant Joan, col·loca sobre Maria el ram daurat. D'aquesta manera es clou la primera jornada.

Jornada Segona

També anomenada Festa, té lloc l'endemà, el 15 d'agost. Comença amb l'Arxipreste i els Cavallers electes pujant per l'andador i besant els peus de la Mare de Déu. Els segueixen els apòstols que es van situant al seu voltant del llit fúnebre. Maria Salomé, Maria Jacobé i el seguici d'àngels esperen a l'inici del corredor. Tres apòstols canten convidant al seguici a unir-se al sepeli. Quatre d'ells baixen per la rampa i, contestant-se mútuament, el seguici i els apòstols retornen junts al cadafal.

Sant Pere recull la palma que descansa sobre el cos de la Mare de Déu i, dirigint-se a Sant Joan, li'n fa lliurament, demanant-li que el duga. Aquest accepta i, tot seguit, tots els deixebles, agenollats davant del cos de la Mare, inicien un cant preparant així el seu soterrament.

Finalitzat, tornen a alçar-se entonant aquesta vegada el salm In exitu Israel d'Egipto, propi de la litúrgia d'exèquies. De cop i volta, intrigats pels cants, un grup de jueus apareix en escena a l'inici del corredor. Dos d'ells pugen cap al cadafal descobrint als apòstols al voltant de la Mare. Tornen cap avall i fan saber als altres el motiu de la intriga. Aquests, alterats, decideixen atacar el grup de deixebles amb la finalitat d'endur-se el cos sense vida de Maria i destruir-lo més tard.

El Gran Rabí, que forma part del grup, interromp amenaçador el salm que els apòstols seguien entonant. Els jueus, llavors, avancen per l'andador i comencen a pujar cap al cadafal. Sant Joan i Sant Pere intenten impedir el sacrilegi enfrontant-se al malintencionat grup. Però aquests, més nombrosos, aconseguixen arribar dalt i acostar-se al cos de Maria. Un d'ells, tractant d'agafar-lo, veu com les seues pròpies mans es paralitzen, com per miracle. Els altres, testimonis d'aquest miracle, cauen de genolls aclaparats i penedit. Canten, llavors, suplicant a Déu la seua ajuda.

Els deixebles, compadint-se d'ells, els demanen que tinguin fe en la virginitat de Maria. El grup de jueus, agenollats encara, supliquen als apòstols ser batejats, cantant i reconeixent a Maria com la Mare del Fill de Déu. Sant Pere els bateja. Els jueus es mostren joiosos i comencen a cantar donant gràcies a la Mare de Déu. Un d'ells, amb una creu alçada, inicia la processó que culminarà amb el soterrament de Maria.

L'orgue de l'església sona en aqueix moment i les portes del cel s'obren. L'araceli torna a baixar, portant l'ànima de la Mare de Déu i el cant dels àngels inunda la basílica prometent la resurrecció de Maria. Els Cavallers electes surten fins a la porta de l'església per recollir l'apòstol Sant Tomàs (que, segons la tradició, tornava de l'Índia, on havia estat enviat a predicar). Aquest, desconsolat per no haver pogut assistir al sepeli, comença a entonar un cant implorant perdó a l'Assumpta

El cel, llavors, es torna a obrir i Déu Pare, acompanyat de la Santíssima Trinitat, comença a baixar. Porta a les mans una corona daurada, la deixa caure amb una corda i es posa suaument sobre el cap de Maria. Una pluja vinguda del cel cobreix d'or l'escena, les campanes del temple repiquen i una traca de coets es llança mentre espectadors i actors culminen la representació cridant "Visca la Mare de Déu!".

La Santíssima Trinitat i l'araceli han pujat al cel. I els apòstols, al costat dels jueus, entonen finalment el Gloria Patri.

Festa de Fuji a Fujiyoshida o Yoshida no Himatsuri

Se celebra cada any el 26 d'agost per apaivagar la deessa de la Muntanya Fuji i per mantenir les erupcions volcàniques a la badia i per celebrar la fi de la temporada d'escalada a la Muntanya Fuji. Aquest animat festival de dos dies se celebra fa més de 500 anys i ha estat designat com un dels tres festivals més singulars del Japó. Espectadors de tot el país i el món es reuneixen per veure la crema de grans torxes "taimatsu" i la desfilada de dos grans mikoshi (santuaris portàtils) a través dels carrers.

Holi – Festival de colors - होली

Aquesta festa celebrada per hindús, sikhs i altres és una festa pròpia de la primavera, per tant, no ens entraria dins els continguts del Tradicionari de Mallorca dedicat a l'estiu. No obstant, en els darrers anys ha esdevingut un fenòmen realment curiós, i és que, d'un anys ençà els programes de festes patronals de quasi tots els pobles de Mallorca inclouen la celebració d'una "festa holi". No sabem el quan, el com, ni el perquè d'aquesta pràctica que en poc temps s'ha popularitzat i que implica la participació tant de públic infantil com d'adults. Per aquest motiu farem un repàs del què és realment aquest Festival de colors.

El festival de primavera també és conegut com el festival de colors i la festa de l'amor. Es tracta d'una antiga festa religiosa hindú que es celebra principalment a l'Índia i Nepal.

Joli fa referència a Jolikà, la germana malvada del rei Hiranyakashipu i tia del príncep Prahlada. El rei en les seves ànsies de poder, obligà als seus súbdits a adorar-lo com a única divinitat. No obstant, el seu fill Prahlada va decidir continuar adorant a Vishnu, fet que va enfurir a son pare. Els càstigs que foren infringits al fill díscol no el feren canviar d'opinió, i per aquest motiu la seva tia va decidir que la millor solució era matar-lo. La tia va convidar al nebot a asseure's damunt un fogueró amb ella, la qual portava una manta inífuga que la protegia de les flames. De sobte, la manta va canviar d'amo i va protegir a Prahlada, el qual va veure com la seva tia moria cremada. El déu Vishnu va aparèixer en aquell moment i matà al rei. El fogueró representa el símbol de la victòria del bé sobre el mal, de Prahlada sobre Hiranyakashipu y Joliká.

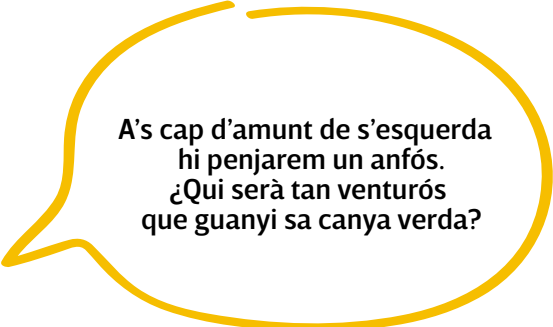
El festival Holi es celebra el dia posterior al fogueró, marca el començament de la primavera i també és la festa de l'amor. També representa les dates propícies per lliurar-se de les errades del passat, pagar deutes i resoldre els conflictes succeïts al llarg de l'any.

Existeixen diversos rituals associats al Holi:

- Preparar el fogueró: dies abans la gent recull llenya pel fogueró, es fan ninots representant a Joliká, es preparen els pigments de colors i s'elaboren les dolces típiques com són gujiya, mathri, malpuas.
- En la revetla de Holi és quan s'encenen els fogarons, és el Holika Dahan i la gent canta i balla al voltant del foc.
- La festa Holi, es du a terme el matí després del Holika Dahan. La festa consisteix en tirar-se els uns als altres pols de colors. Tradicionalment s'empraven pigments de plantes naturals com la curcuma, el neem, el dhak, i el kumkum. Entre i entre de cada "batalla" de colors la gent pren begudes tradicionals com el gujiya, mathri, i malpuas.

L'intercanvi d'obsequis i regals forma una part important de la celebració. El més popular és regalar-se caps de llepolies anomenades ygujia, però també es regalen paquets de pigments de color i flors colorejades. Les empreses solen fer regals corporatius com per exemple, calendaris i articles per la llar. Es sol vestir de blanc, sobretot de cotó, el salwar per les dones i la camisa kurta pels homes.

Cada una de les regions on es celebra tradicionalment el festival presenta una sèrie de particularitats.

A's cap d'amunt de s'esquerda
hi penjarem un anfós.
¿Qui serà tan venturós
que guanyi sa canya verda?

Què podem fer?

“(Agost) [Festes populars] Per anar a festa a pobles extern, posaven la vela al carro i un matalàs dins el carro i tenien un anar regalat.”

ACTIVITATS EN FAMÍLIA

L'agost és el mes de les vacances per excel·lència, la majoria de gent pot gaudir de temps per estar en família i fer activitats pels més menuts de la casa.

- **Activitats infantils a les festes patronals**

Els programes de les festes patronals dels diferents pobles ens presenten una àmplia varietat d'activitats per tota la família: tallers, cercaviles amb caparrots, festes infantils holi, d'aigua i d'escuma, gincames, contacontes...

- **Compram siurells**

A les festes de cada poble hi sol haver la presència de torroneres que venen llepolies i joguets de tota casta. Per ventura, seria bona idea que en comptes de comprar segons quines joguets recuperéssim el costum de regalar per les festes un siurell. Podem aprofitar per contar la història d'aquestes peces de fang per tal de què els infants coneguin l'origen d'aquestes petites artesanies.

- **Contam faules**

Per entretenir als infants durant les hores de més calor i evitar quedar-nos massa torrats, ens podem refugiar a l'ombra i aprofitar per contar faules, contes i rondalles en família.

RITUALS COMPARTITS

- **Al sequer**

I si provéssim de fer el nostre petit sequer? Fins i tot al balcó de casa podríem provar d'aixugar figues o domàtiques i començar a omplir el rebost per l'hivern!

- **A la cuina**

Una bona amanida de pasta fresqueta acompanyada de salsa pesto pot ser un dels plats preferits per les nostres vacances. El pesto és molt bo de fer, tan sols necessiteu alfabeguera, pinyons, alls, formatge parmesà, formatge d'ovella o pecorino i oli d'oliva, sempre verge extra!

- **Al jardí**

Recordau que l'alfabeguera té nombroses propietats i que si voleu que vos vagin ben ufanes les heu de sembrar per Santa Àgueda. Si no heu estat a temps, podeu comprar-ne el planter, pensau a transplantar-la posant closques de caragol cap amunt en el fons del cossiòl per tal de mantenir la humitat en regar-les.

- **Al carrer**

L'estiu és per estar a la fresca, per tant, aprofitau per sortir de casa i de l'oficina, passejar per la platja o la muntanya, desconnectar els dispositius electrònics i contemplar la natura, seure a la fresca acompanyats de bons conversadors o d'una bona lectura i sobretot agafar coloret (amb moderació) per augmentar la nostra vitamina D al cos!

- **A la plaça**

I com no podia ser d'altra manera gaudiu de les festes de l'illa, n'hi ha per triar i per remenar. Recordau però gaudir-les des del respecte cap a la festa i cap a la gent, informau-vos de quins són els mecanismes festius si sou de fora poble, si coneixeu els codis que la regeixen ben segur la gaudireu molt més!

TRADICIONARI DE MALLORCA #10

Direcció: Carme Castells

Documentació i elaboració: Joana M. Serra

Fonts:

- ALCOVER, A.M.; MOLL, F. DE B.: Diccionari català-valencià-balears. Editorial Moll., Palma.
- ALLES, B. (2009): La festa de Sant Joan, Institut d'Estudis Baleàrics i Setmanari El Iris, Palma.
- AV (1992): Calendari de festes de les Illes Balears i Pitiüses. Fundació Serveis de Cultura Popular, Barcelona
- AV (2008): L'esplendor de la festa. Màgia i misteri de les festes antigues. Institut d'Estudis Baleàrics, Palma.
- AMADES, J. (2001): Costumari Català. El curs de l'any. Salvat Editores, Barcelona.
- FONT M.S. (2005): Cuina i menjar a Mallorca. Història i receptes. Miquel Font Editor, Palma.
- GINARD, A. i RAMIS, A. (2014): La Terra i el temps de cap a cap d'any. El Gall Editor, Pollença.
- JANER, G. (1999): Les festes llunyanes. Tradició i llegenda dels mallorquins. J.J. de Olañeta, Editor, Palma
- VALERO, G.; BUENO, J.; FONT B. (2010): Les festes de Palma. Història, tradició i vigència. Lleonard Muntaner, Editor, Palma.
- Espipellades: Les festes del Sol: <http://www.caib.es/sacmicrofront/archivopub.do?ctrl=MCRST349ZI71227&id=71227>
- Festes.org: l'espai on comença la festa. www.festes.org
- Cançoner 2.0. www.canconerdemallorca.cat

Editat pel MUSEU DE LA PARAULA. CASA RAFEL GINARD
Sant Joan, Mallorca, 01/08/2016

